

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.9>

WARTOŚCI ŻYCIOWE W CZASIE WOJNY

Viktoriia Furkalo

*kandydat nauk filozoficznych, docent Katedry Dyscyplin Społecznych i Prawnych
Humańskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego
imienia Pawła Tyuczyny (Humań, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-0502-3207
katerinalavra@gmail.com*

Volodymyr Furkalo

*kandydat nauk filozoficznych, docent Katedry Dyscyplin Społecznych i Prawnych
Humańskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego
imienia Pawła Tyuczyny (Humań, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-4707-6788*

Adnotacja. Artykuł dotyczy wartości życiowych w czasie wojny. Ustalono, że wojna, oprócz brutalnych konsekwencji, wpływa na świadomość ludzi. Działania wojenne na terytoriach ukraińskich są dystresem jednostki, co prowadzi do urazów psychicznych, a nawet w większości przypadków do przemyślenia, a nawet zmiany wartości życiowych. Przeanalizowano naukowe poglądy filozofów na definicję zjawiska „wartości życiowych” i wyjaśniono, że wartość w rozumieniu filozoficznym jest postrzegana jako analiza ludzkiego, społeczno-kulturowego znaczenia odpowiednich zjawisk rzeczywistości. Świadomość wszelkich zjawisk lub przedmiotów w aspekcie wartości jest ich uświadomienie poprzez kategorię związku dobra i zła, prawdy i błędu, sprawiedliwego i niesprawiedliwego. Wyciągnięto wnioski, że wojna jest próbą skolonizowania świata życia, w którym agresor w ogóle nie chce postrzegać i szanować prawa każdego człowieka do wolności, wyboru, języka, ziemi, domu, a co najważniejsze prawa do życia, że ochrona swoich bliskich, ich terytorium, a przede wszystkim państwa jako całości, jest zachowaniem świata, w którym funkcjonują i żyją ludzie, których znamy, cenimy i Kochamy.

Słowa kluczowe: wartości życiowe, wojna, orientacje wartościowe, społeczeństwo, aksjologia.

LIFE VALUES DURING THE WAR

Victoria Furkalo

*Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
at the Department of Social and Legal Disciplines
Uman State Pedagogical University named after Pavel Tyuchyna (Uman, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-0502-3207
katerinalavra@gmail.com*

Volodymyr Furkalo

*Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
at the Department of Social and Legal Disciplines of Uman State Pedagogical University
named after Pavel Tyuchyna (Uman, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-4707-6788*

Abstract. The article examines life values during the war. It was determined that war, in addition to its cruel consequences, affects people's consciousness. Combat actions on Ukrainian territories – distress the individual, which leads to mental injuries, and in most cases to rethinking, or even changing life values. The scientific views of philosophers on the definition of the phenomenon “life values” were analyzed and it was clarified that value in the philosophical sense is considered as an analysis of the human, socio-cultural meaning of the relevant phenomena of reality. Awareness of any phenomena or objects in the value aspect is their understanding through the categorical relations of good and evil, truth and error, fair and unfair. The main results of this awareness include the corresponding subjective evaluation, imperatives, consent, prohibition, normative ideas. It was concluded that the war is an attempt to colonize the world of life, when the aggressor does not want to perceive and respect the right of every person to freedom, choice, language, land, home, and most importantly, the right to life. And the protection of one's relatives and loved ones, one's territory and, above all, the state as a whole is the preservation of the world in which the people we know, appreciate and love function and live.

Key words: life values, war, value orientations, society, axiology.

ЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Вікторія Фуркало

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальних і правових дисциплін
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-0502-3207
katerinalavra@gmail.com

Володимир Фуркало

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальних і правових дисциплін
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Умань, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-4707-6788

Анотація. У статті розглядаються життєві цінності під час війни. Визначено, що війна, крім своїх жорстоких наслідків, впливає на свідомість людей. Бойові дії на українських територіях – дистресують індивіда, що призводить до психічних травм, а ще у більшості випадків до переосмислення, а то й зміни життєвих цінностей. Проаналізовано наукові погляди філософів до визначення феномена «життєві цінності» та з'ясовано, що цінність у філософському розумінні розглядається як аналіз людського, соціокультурного значення відповідних явищ реальності. Усвідомлення будь-яких феноменів чи предметів у ціннісному аспекті є осмислення їх через категоріальні відношення добра і зла, істини та заблудження, справедливого і несправедливого. Зроблено висновки, що війна є намаганням колонізувати життєвий світ, коли агресор взагалі не бажає сприймати та поважати право кожної людини на свободу, вибір, мову, землю, дім, а найголовніше право на життя, що захист своїх рідних та близьких людей, своєї території і, насамперед держави в цілому – це збереження того світу, в якому функціонують і яким живуть люди, яких ми знаємо, цінуємо та любимо.

Ключові слова: життєві цінності, війна, ціннісні орієнтації, суспільство, аксіологія.

Актуальність дослідження. Ключовою проблемою сьогодення є проблема вибору основних життєвих цінностей. Дослідження життєвих цінностей громадян України є особливо актуальним в умовах війни, яка кардинально змінила життя кожного індивіда. Цінності особистості відображають відношення індивіда до соціальної дійсності і визначають мотивацію її поведінки, здійснюють вагомий вплив на всі сторони її діяльності, характеризують внутрішню готовність до виконання певної діяльності по задоволенню потреб та інтересів, вказують на спрямованість поведінки особистості.

Війна, крім своїх жорстоких наслідків, впливає на свідомість людей. Цінності, погляди, світогляд. Війна стає своєрідним мірилом для цих понять. Постійні страждання та смерті змушують замислитись про цінність життя людини. Тому, за таких умов, кожний громадянин відчуває та емоційно реагує на зовнішній світ. Щодня перед індивідом стоять конкретні завдання, він стикається з відповідними ситуаціями, здійснює комунікацію з різними людьми, реагує на різну інформацію та конкретні дії щодо себе та своїх рідних. Саме під час війни на перший план виходять життєві цінності, які виступають певними маркерами аналізу ситуації і нашого світовідчуття, визначають наш характер, здатність реагувати чи терпіти.

Бойові дії на українських територіях дистресують індивіда, що призводить до психічних травм, а ще у більшості випадків до переосмислення, а то й зміни життєвих цінностей.

Аналіз досліджень і публікацій. Найбільш детально проблема життєвих цінностей представлена у наукових працях таких вчених: М. Боришевського, С. Бубнової, О. Дробницького, С. Гусаківської, А. Коршунова, М. Розова, В. Плешакова.

Якщо говорити про сучасні концепції, то вони відображені у наукових дослідженнях наступних учених-філософів: О. Бандури, М. Бургіна, О. Василенко, В. Дробницького, М. Кагана, В. Кортани, М. Марчука, А. Ручки, Л. Чухіна та інші. А наприклад, вивченню сутнісних характеристик цінностей та їх значення в житті особистості приділяли увагу такі вчені, як Г. Балл, О. Зазимко, О. Злобіна, Л. Коберник, Л. Сохань, В. Тихонович, О. Трухан та ін.

Але в наукових дослідженнях цих вчених не приділено достатньої уваги вивченню життєвих цінностей в умовах війни, тому виникла потреба у дослідженні даної проблеми.

Мета статті – вивчення життєвих цінностей під час війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема цінностей ще з давніх часів привертала увагу філософів та науковців і в наш час набула важливого значення. Це свідчить про те, що цінності є підґрунтям способу життя, моделі поведінки, вчинків людини і соціуму загалом. У давньогрецькій філософії першими філософами, які проявляли зацікавленість до даного питання, були Аристотель, Платон та Сократ, які зазначали, що життєві цінності є відповідним стандартом досконалості та зразком для подальшого наслідування. Саме Аристотель був першим вченим, який вивчав ціннісні орієнтації особистості та її чесноти за допомогою емпіричних досліджень. На думку цього філософа, життєві цінності населення ґрунтуються на задоволенні своїх потреб матеріального характеру, соціального статусу і реалізації життєвих потреб.

Без сумніву, це є складовою життєвих цінностей, але Аристотель підкреслював, що необхідно дотримуватися рівноваги у всьому та знати міру, а основними та ключовими видами діяльності людини є політична сфера та мислення.

Аналізуючи китайську філософію, то саме Конфуцій та його учень Менцій стали першими, які приділяли увагу чеснотам та цінностям.

Життєві цінності мислитель та філософ Конфуцій трактував як розуміння та усвідомлення особистістю свого місця у суспільстві та в усьому світі. Крім того, цей китайський філософ визначив, що до ключових життєвих цінностей належить: благосхильність, допомога та повага. А наприклад, його учень Менцій, проаналізувавши наукові праці Конфуція, запропонував ще додати: благопристойність, благочестивість, милосердя та мудрість. Дослідивши всі доробки цих вчених, можна відмітити тотожні, неповторні властивості, які, на думку філософів, є важливою складовою життєвих цінностей всього людства.

Проаналізувавши сучасні філософські джерела, необхідно зазначити, що життєві цінності поділяють на духовні та матеріальні. Наприклад, при обставинах, в яких мова йде про задоволення матеріальних цінностей – особистість вчиняє дії відповідно до її звичок, почуттів та емоцій, а для задоволення своїх потреб та інтересів, то її дії суперечать моральним життєвим цінностям. Як відомо, цінності людини є стійкими, але через значний вплив таких чинників, як переїзд до іншої країни, зміна навколишнього оточення, роботи, умов життя може трапитись їх переоцінка, що впливатиме на життя індивіда в цілому. Тобто, це життєва філософія, чи правила, які можуть регулювати модель поведінки людини, її бажання, потреби та дії.

Як зазначає дослідниця Н. Корнієнко, цінності не є фізичною чи психічною реальністю, а виступають сферою суб'єктно-об'єктних відносин, де суб'єкт – це індивід чи група, а об'єкт – усвідомлена важливість відповідного предмета, її відповідність вищим цілям суб'єкта. В наш час на першому місці знаходяться цінності життя, пошук шляхів та методів як вижити. На основі цього, відбувається переосмислення звичного відношення як до індивіда, так і до природи, пошук нових шляхів духовного розвитку, створення вже нових ідеалів діяльності людини (Корнієнко).

У філософський обіг термін «цінність» був введений в 1960-х роках XIX ст. німецькими філософами Г. Когеном та Р. Лотце і з цього часу укорінилося у філософії та відповідно була сформована аксіологія як спеціальна галузь філософського знання, а її основною метою було вивчення природи цінностей, їхня роль в реальності і в самій структурі ціннісної системи. Сьогодні наукові дослідження щодо проблем аксіології дають змогу зробити висновок, що будь-яка соціокультурна система включає в себе цінності-цілі та цінності-засоби.

Як уже було доведено вченими, наші цілі є утворенням на духовному рівні, неповторним способом, суб'єктивною формою результату діяльності в майбутньому. Зарубіжний філософ Г. Чавчавадзе запропонував гіпотезу, яка заключається в тому, що є безумовні цінності-цілі, які для особистості виступають чіткими вимірами та є мірою для інших цінностей, які включають в себе цінності життя на індивідуальному і суспільному рівні: добро, гармонія, краса. А до цінностей-засобів належать ті, які допомагають реалізувати цінності-цілі.

Сучасний світ цінностей є різностороннім та включає в себе соціально-політичні, матеріальні, духовні, естетичні та етичні цінності. Інколи їх прийнято класифікувати на нижчі, до яких входять матеріальні та вищі – духовні цінності. Крім того, важливо зазначити, що інші цінності, такі як: біологічні, соціальні, вітальні, також є важливими для повноцінного функціонування індивіда. Необхідно зазначити, що в деяких наукових джерелах цінності ділять на індивідуальні (фізичне здоров'я, життя, щастя, благополуччя, сімейний затишок), групові (національні) та вселюдські (блага, незалежності, краси, корисності, віри, надії, правди, кохання) (Корнієнко).

Таким чином, вважаємо за необхідне проаналізувати національні цінності на основі наукової праці вченої Ю. Усової, яка зазначала, що до них належить: добросусідство, свобода, добросусідство, патріотизм, гідність, спокій в суспільстві, мир тощо. Дослідниця підкреслювала, що у всіх сферах життя і діяльності у особистості є власна система цінностей. А головною формою, у якій функціонують цінності, це ідеали, певні уявлення про щось уявне, неповторне, жадане. Крім того, дана вчена зазначила, що в основі ідеалів є такі властивості цінностей, як: надії, віра на краще майбутнє, передчуття отримати те що бажав. Такими є ідеали всебічно розвиненої особистості чи суспільства, у якому будуть реалізовані всі потреби людини (Усова, 2017: 638–639).

А вчена Н. Корнієнко, розглядаючи систему цінностей, як певну ланку, яка пов'язує соціумом з особистістю, включає її у систему суспільних відносин. Крім того, як зазначала вчена, цінності також знаходяться в основі формування мети, засобів та певних умов діяльності, дають відповіді на питання, через що реалізується будь-який процес (Корнієнко).

Як відомо, ціннісні орієнтації можуть не відповідати загальній структурі цінностей, які існують у свідомості соціуму.

Таким чином, на основі вище зазначеного для кожного індивіда може бути цінним і важливим те, що не є таким з погляду суспільних інтересів і чітко визначених норм суспільства. У зв'язку з цим важливо розрізняти ціннісні орієнтації індивіда і орієнтація на цінність, де останнє є відповідним відношенням особистості до норм, звичаїв та зовнішніх настанов (Стасевська, 2014: 72).

Крім того, важливо підкреслити, що цінність у філософському розумінні розглядається як аналіз людського, соціокультурного значення відповідних феноменів реальності. Усвідомлення будь-яких явищ чи предметів в ціннісному аспекті є осмислення їх через категоріальні відношення добра і зла, істини і заблудження, справедливого і несправедливого. До основних результатів зазначеного усвідомлення є відповідне суб'єктивне оцінювання, імперативи, згода, заборона, нормативні уявлення. У сучасному цивілізаційному бутті

індивіда цінності утворюють певний пласт. Так російський філософ М. Каган у своїх наукових працях ввів термін «аксіосфера», яку він трактував як систему чітко визначених форм ціннісного відношення особистості до навколишнього світу, яка закономірно сформувалася в історії культури (Каган, 1997: 56).

В різні історичні періоди, для різних соціальних груп характерними були власні життєві цінності або ціннісні орієнтири, але на певному етапі, з різних обставин, вони вже не були основними і переходили вже на наступний рівень в ієрархії цінностей людини, призводячи до появи та переважання нових ціннісних орієнтирів. Чітко окреслений зміст ціннісних орієнтирів є змінним відповідно до історичного етапу, що обумовлено певними ситуаціями в житті суспільства (Богданець-Білоskalенко, 2014: 25–29).

До одних з таких періодів належить війна, яку розпочала Росія проти України, яка значно вплинула на повсякденне життя людей та обумовила вагомі зміни в політичних і соціальних інститутах, економічного становища, життєвих цінностей українських громадян. Крім того, ця жорстока війна знищила традиційні зв'язки на соціальному рівні, змінила вже звичні регулятори моделі поведінки, призвела до насильства. При цьому, смерть вже не є сакральним явищем, війна призвела до високого рівня агресивності, вираженої збуджуваності і сприяла дерегулюванню суспільної свідомості, розхитуючи основи моральності, знецінюючи життя особистості (Тарапон, 2016: 9–25).

Як зазначав вчений М. Байдак, про життя в умовах війни люди майже не розмірковували на філософських засадах. Для всіх воно мало реальні буденні виміри – завдання, які потрібно вирішувати кожного дня. Відношення до смерті залежало від того, яке місце вона посідала в системі життєвих цінностей як окремої людини, так і соціуму загалом (Байдак, 2018: 15).

Саме життєві цінності відіграють важливу роль у долі людини. Дана категорія означає те, що саме цінує людина на своєму життєвому шляху, чого бажає, що вважає пріоритетним і чому приділяє найбільшу увагу. До життєвих цінностей входить: родина, фізичне здоров'я, дружба, кохання, матеріальне забезпечення. Якщо індивіди мають подібні життєві цінності, то їх комунікативний процес, як правило, протікає без конфліктів і в повному взаєморозумінні.

Як відомо, життєві цінності є невід'ємною складовою особистості. Збільшення кількості життєвих цінностей змінює свідомість особистості, регулює та мотивує її працю, сприяє формуванню сильної та відповідальної за своє життя особистості.

Крім того, життєві цінності супроводжують особистість впродовж всього її життя та зазнають змін.

Як зазначав вчений В. С. Бліхар у своїх наукових працях (Бліхар, 2010: 198), кожна особистість розставляє пріоритети для себе зі своєї точки зору, самостійно, а також індивідуально визначає пріоритетність та цінність різних явищ чи ситуацій. До переліку загальноприйнятих цінностей належать: традиційні матеріальні цінності (різні види прикрас, модне вбрання, брендовий одяг, картини, техніка, дорогі автомобілі, нерухомість), а також духовні, релігійні, моральні та естетичні цінності (непорочність, доброзичливість, емпатія, чесність, охайність тощо). До окремої категорії цінностей відносяться соціальні, а саме: захист на соціальному рівні, влада, професійна кар'єра, родина, свобода та інші.

Але війна, яку розв'язала Росія на території України вплинула на переосмислення цінностей громадян. Крім того, рівень очікувань та претензій стосовно задоволення власних потреб знизився.

З кожним днем війни люди все більше починають розуміти, що всіх чекає важкий та досить тривалий процес відновлення. Всі люди намагаються зберегти власну цілісність і захистити себе від негативного та психотравматичного впливу війни.

Безумовно, сприйняття світу під час війни змінюється докорінно, це стосується і життєвих цінностей. Наприклад, те, що до війни було важливим, втратило свою цінність. Рівень матеріального достатку, професійна діяльність, всі складові життєвого успіху зникають перед обличчям смерті і масового руйнування.

Справжніми життєвими цінностями стали для українців любов до оточуючих та Батьківщини, дружба, взаємна допомога, життя своє та рідних, близьких людей.

В наш час проблема відродження української нації є важливою, а тому потрібно реалізовувати пошуки, які спрямовані на відтворення такої загальнонаціональної ідеї, щоб на її фундаменті можна було сконструювати нову систему життєвих цінностей. Перш за все, необхідно окреслити відповідні формальні умови для аргументування даних цінностей. Ці умови мають базуватися на таких загальнолюдських цінностей, як справедливість, незалежність, гідність, рівність, права індивіда.

Крім того, потрібно згадати з минулого героїчні постаті, а також важливі події, на які кожна особистість може опертися у житті щоденно. Війна, з однієї сторони, є небезпечною для всього населення, а, з іншої, несе в собі значні можливості та перспективи.

Висновок. Отже, на основі проведеного аналізу, можемо зробити висновок, що війна є намаганням колонізувати життєвий світ, коли агресор взагалі не бажає сприймати та поважати право кожної людини на свободу, вибір, мову, землю, дім, і найголовніше право на життя. Сьогодні у кожного українця є можливість захищатися та проявляти протест, або ж підкоритися. Ця боротьба відбувається у свідомості людей, насамперед, за те, що відіграє важливу роль для нашого буття у цьому світі. Довгоочікувана перемога у сьогоднішній війні України проти Росії може стати однією для всіх, як спільним є і сучасний світ. Захист своїх рідних та близьких людей, своєї території і, насамперед держави в цілому – це збереження того світу, в якому функціонують і яким живуть люди, яких ми знаємо, цінуємо та любимо. Це більше, ніж будь-яке особисте існування. Таким чином, бути людиною – це мати право жити, робити вибір, жити за своїм вибором.

Перспективи подальшого дослідження. Вищесказане обґрунтовує подальші перспективи дослідження, спрямовані на порівняльний аналіз рейтингу життєвих цінностей молоді та людей похилого віку під час війни.

Список використаних джерел:

1. Байдак М. Жінка в умовах війни у світлі повсякденних практик (на матеріалах Галичини 1914–1921 рр.) : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. істор. наук. Спец. 07.00.01 – історія України. Львівський національний університет імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 21 с.
2. Бліхар В. С. Ієрархія цінностей як життєво значима засада формування особистості. *Військово-науковий вісник*. 2010. Вип. 13. С. 198–207.
3. Богданець-Білокаленко Н. І. Ціннісні орієнтири як важлива складова формування особистості дитини засобами художньої літератури. *Наука і освіта : наук.-практ. журнал*. 2014. № 10. С. 25–29.
4. Каган М. С. Философская теория ценности. СПб. : Петрополис, 1997. 204 с.
5. Корнієнко Н. Цінності як визначальні характеристики людського буття. Режим доступу: <http://dspace.lneu.edu.ua/bitstream/316497/21916/1/416-418pdf>
6. Стасевська О. А. Система цінностей як основа буття сучасного українського суспільства. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія : зб. наук. пр. Харків, 2014. № 1. С. 62–76.
7. Тарапон О. Ціннісні орієнтири в Україні в умовах формування тоталітарного менталітету 1920–1930-х рр. // “Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe” 2016, nr 2 Україна в умовах (пост)тоталітарної трансформації. *Історія – Культура – Соціальні зміни*, Toruń-Wrocław, ss. 230.
8. Усова Ю. Цінності як визначальна характеристика людського буття. Соціокультурні та політичні пріоритети української нації в умовах глобалізації відп. за вип. Т. В. Гончарук. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. С. 638–640.

References:

1. Baidak, M. (2018). Zhinka v umovakh viiny u svitli povsiakdennykh praktyk (na materialakh Halychyny 1914–1921 rr.) [A woman in the conditions of war in the light of everyday practices (based on the materials of Galicia 1914–1921)] : avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kand. istor. nauk. Spets. 07.00.01 – istoriia Ukrainy. Lvivskiyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Lviv : LNU imeni Ivana Franka, 2018. 21 s.
2. Blikhar, V. S. (2010). Iierarkhiia tsinnostei yak zhyttievo znachyma zasada formuvannia osobystosti [Hierarchy of values as a vital basis of personality formation]. *Viiskovo-naukovyi visnyk*. Vyp. 13. S. 198–207.
3. Bohdanets-Bilskalenko, N. I. (2014). Tsinnisni oriientyry yak vazhlyva skladova formuvannia osobystosti dytyny zasobamy khudozhnoi literatury [Value orientations as an important component of the formation of a child's personality by means of fiction]. *Nauka i osvita : nauk.-prakt. zhurnal*. № 10. S. 25–29.
4. Kahan, M. S. (1997). Fylosofskaia teoryia tsennosty [Philosophical theory of value]. SPb. : Petropolys. 204 s.
5. Korniienko, N. Tsinnosti yak vyznachalni kharakterystyky liudskoho buttia [Values as defining characteristics of human existence]. Rezhym dostupu: <http://dspace.lneu.edu.ua/bitstream/316497/21916/1/416-418pdf>
6. Stasevska, O. A. (2014). Systema tsinnostei yak osnova buttia suchasnoho ukrainskoho suspilstva [The system of values as the basis of modern Ukrainian society]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho”*. Serii: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia : zb. nauk. pr. Kharkiv, № 1. S. 62–76.
7. Tarapon, O. (2016). Tsinnisni oriientyry v Ukraini v umovakh formuvannia totalitarnoho mentalitetu 1920–1930-kh rr. [Value orientations in Ukraine in the conditions of the formation of the totalitarian mentality of the 1920–1930s]. “Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe” 2016, nr 2 Ukraina v umovakh (post)totalitarnoi transformatsii. *Istoriia – Kultura – Sotsialni zminy*, Toruń-Wrocław, ss. 230.
8. Usova, Yu. (2017). Tsinnosti yak vyznachalna kharakterystyka liudskoho buttia [Values as a defining characteristic of human existence]. *Sotsiokulturni ta politychni priorytety ukrainskoi natsii v umovakh hlobalizatsii vidp. za vyp. T. V. Honcharuk*. Ternopil : TNEU, S. 638–640.